

Використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик

СТЕПАН ДИЧКОВСЬКИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, Інститут практичної культурології та арт менеджменту НАКККіМ, директор
orcid.org/0000-0003-4771-4521

Аноція. Розглянуто та проаналізовано практику використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик. Висвітлено низку як українських, так і закордонних туристичних практик, які дозволяють моделювати творчі культурні простори, а також вирішувати проблеми, пов'язані з сучасною трансформацією середовища існування локальних співтовариств — носіїв культурних цінностей.

Визначено, що культурний ландшафт є необхідним туристичним ресурсом для розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Культурний ландшафт створює сприятливу основу для пізнання та репрезентації території. У рекреації та туризмі ландшафт можна розглядати як природно-антропогенне середовище, в якому відбуваються рекреаційно-туристичні процеси, та привабливі території з туристичними атракціями. На формуванні культурного ландшафту відбуваються особливості господарської діяльності території, її природа та культура, етнічні, духовні та сакральні особливості. Проаналізовано, що підхід до культурних ландшафтів як сформованих людською культурою пейзажів, в яких закарбовані їхні найсуттєвіші ознаки, притаманний й дослідженням сакрально-географічних об'єктів і явищ.

Досліджено та теоретично обґрунтовано використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик.

Обґрунтовано, що культурний ландшафт представляє самостійну просторово-територіальну одиницю, в рамках якої природна і культурна спадщини збагачують одна одну. Навколишній культурний простір стає гармонійним, унікальним і привабливим як для громадян країни, так і для іноземних туристів.

Доведено, що використання просторової структури культурних ландшафтів тісно пов'язане з історико-культурною спадщиною та унікальною культурою місцевих громад, що передаються з покоління в покоління у вигляді звичаїв, обрядів, народних свят та традиційних форм господарювання. Це відкриває можливості для розвитку нових напрямів туризму, дозволяє моделювати творчі культурні простори і вирішувати проблеми, пов'язані з сучасною трансформацією середовища існування локальних співтовариств — носіїв культурних цінностей.

Ключові слова: культурні ландшафти, туристичні практики, культурні традиції, культурний туризм.

Постановка проблеми. В сучасних умовах посилення суперечностей процесів глобалізації та діяльності соціально-економічних інституцій зростає світоглядна значимість культурних ландшафтів в забезпеченні функціонування туристичної та рекреаційної сфери та освоєнні просторових параметрів культурних об'єктів. Ландшафти з добре збереженими природним

різноманіттям, історико-культурною спадщиною та унікальною культурою місцевих громад, що передається з покоління в покоління у вигляді звичаїв, обрядів, народних свят та традиційних форм господарювання, мають великі пізнавальні можливості для розвитку нових напрямів туризму, дозволяють моделювати творчі культурні простори, а також вирішувати проблеми,

пов'язані з сучасною трансформацією середовища існування локальних співтовариств — носіїв культурних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Концепція культурного ландшафту сформувалася в результаті тривалих дискусій і напрацювань в сфері гуманітарного знання, що знайшло відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців географічного і культурологічного напрямів. Це пояснюється тим, що в структурі культурного ландшафту як феномена і об'єкта наукового дослідження присутні дві рівноцінних складові — природна і культурна, що формують унікальну для кожної території сукупність таких елементів, як природний простір, топографічні найменування, міфологія, пов'язана з місцевістю, обрядовість, побутова та господарська культура, архітектура [1]. Культурний ландшафт представляє самостійну просторово-територіальну одиницю, в рамках якої природна і культурна спадщини збагачують одна одну, роблячи навколишній культурний простір гармонійним, унікальним і привабливим як для громадян країни, так і для іноземних туристів.

Поняття «культурний ландшафт» (cultural landscape), яке використовують в зарубіжних дослідженнях, почало використовуватися в першій половині ХХ століття в процесі проектування нових територіальних утворень. Пізніше гармонійне поєднання традиційних й інноваційних культурних ландшафтів, що сформувалися в епоху індустріального та постіндустріального суспільства, стало необхідною умовою планування та розвитку населених пунктів. Це проявилось особливо виразно в концепції сталого розвитку, в якій гармонійний культурний ландшафт виступає моделлю інтеграції економіки та екології та використовується для розвитку місцевих промислів, невиснажливого господарювання та зеленого туризму, створення сприятливого іміджу території [36].

Науковцями акцентувалася увага на важливій ролі культурних процесів у формуванні ландшафтів і змінах природного середовища під впливом соціокультурного і ментального освоєння про-

стору людиною [35], на образно-символічному значенні культурного ландшафту [33], структурі соціокультурних просторів, що володіють різними визначними пам'ятками і визначають вектори туристичної мобільності в культурних ландшафтах [3].

Саме в мальовничих культурних ландшафтах, де розташовані унікальні з точки зору туристів культурні об'єкти і відбуваються атрактивні події, формуються найчисельніші туристичні потоки, посилюються процеси перетворення навколишнього середовища на туристичні простори. В контексті нашого дослідження найбільший інтерес становить використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик, які Дж. Уррі поділяє за ознаками тимчасовості, екзотичності, глобальності, системності, конструювання місць [39].

Атрибутивна інформація про враження від місця проведеного відпочинку одного суб'єкта рекреації зумовлює характер рекреаційної вибіркості іншого суб'єкта. Очевидно, що позитивний образ будь-якої території, яка може бути представлена як сукупність притаманних їй культурних ландшафтів, сприяє притоку туристів та стимулює розвиток відповідної інфраструктури території в цілому. В цьому відношенні показовим є приклад розвитку малого населеного пункту, розташованого навколо Ніагарського водоспаду, неподалік від міста Торонто в Канаді. Поблизу унікального природного об'єкта для туристів було облаштовано більше десяти точок огляду, сотні розважальних закладів, кафе, ресторанів, готелів, музеїв.

Російська дослідниця Т. І. Черняєва виділяє стабільні ландшафти туризму, що пов'язані з визначними пам'ятками і місцями та з практиками споглядання, і динамічні ландшафти, які спонукають до постійного просторового переміщення [31, с. 36–46]. Разом з тим, відзначає дослідниця, в динамічних ландшафтах все частіше використовуються туристичні практики, які повністю виключають тілесну мобільність: віртуальні подорожі завдяки інтернет-мережі і поштові

послуги, що пропонують в призначений час доставити родичам чи знайомим листівку з будь-якого місця планети.

В умовах розвитку масового туризму ландшафти часто ставали частиною туристського постановочного простору або трансформувалися в одноманітні сквери курортних комплексів. Проектування зон заднього плану в парку розваг Діснейленд в Анахаймі (США) відбувалося з точки зору привабливості лише для туристів, тому їх можна назвати своєрідним «сценічним обладнанням» [37, с. 589–603]. Таким чином, культурні ландшафти перетворювалися в туристичні місця, що вироблялися для споживання, виснажувалися в міру їх відвідування і зрештою «повільно вмирали», тобто більше не викликали позитивних емоцій у туристів [30].

Втім, мережу тематичних парків розваг Діснейленд можна назвати успішним прикладом конструювання туристичних місць, оскільки технологія її розвитку ґрунтується на ідеї організації сімейного відпочинку, унікальності атракціонів та постійно популяризується і вдосконалюється за рахунок використання сценаріїв мультфільмів виробництва власної студії. Сьогодні в світі відкрито кілька подібних парків, які перетворені в туристичні містечка з мережею готелів і ресторанів, зокрема в Парижі, Гонконзі й Токіо [26, с. 203–206].

Праобразом казкового замку в Діснейленді став замок Нойшванштайн, який справляє культурний вплив на уяву багатьох поколінь європейців. Він був збудований за вказівкою прихильника культури середньовіччя і епохи французького короля Людовика XIV баварського короля Людвіга II, який відомий також завдяки розкішним палацам Ліндерхоф і Херренкімзее [28]. При тому, що більшість сучасників не поділяли захоплення свого правителя, з часом ірраціональні проекти короля стали об'єктами культурної спадщини, а навколо них сформувалося особливе архітектурно-ландшафтне і суспільне середовище, що привертає щороку увагу сотень тисяч туристів. Палаці і замки, які незабаром, після рево-

люції 1918 року, були передані представниками династії Віттельсбахів німецькій державі, в процесі туристичного освоєння давно вже окупили витрати на їх будівництво та виявилися гарними інвестиціями в туристичний бізнес [12]. Подібний кумулятивний ефект у туристичній сфері проявили палац Тадж-Махал в Індії, комплекси Лувр і Версаль у Франції, Петергоф в Росії, помістя Майкла Джексона в США. В Україні, на жаль, палацові комплекси зазнали значного руйнування за останні 100 років, але ландшафтні парки «Олександрія» і «Софіївка», які були закладені біля палаців польських магнатів К. Браницького та С. Потоцького, стали туристичною окрасою Київщини та Черкащини.

Провідні російські культурологи Ю. А. Веденін і М. Є. Кулешова, ідентифікуючи і досліджуючи культурні ландшафти різного типу, розкриваючи основи управління культурними ландшафтами, представляють інформаційно-аксіологічний підхід до вивчення культурних ландшафтів, що сформувався в Інституті Спадщини. Вчені акцентують увагу на тому, що в контексті розвитку туризму найкращим для оцінки культурних ландшафтів в складі об'єктів Всесвітньої культурної спадщини є використання методології, виробленої ЮНЕСКО в 1992 році, яка ґрунтується на визначенні пріоритетності культурної спадщини, інформаційному наповненні, автентичності і цілісності природно-культурних територіальних комплексів [7].

Культурні ландшафти як окрема дефініція формально віднесені до культурної спадщини, хоча мають природно-культурний генезис та ілюструють еволюцію людської спільноти і поселень, що відбувалася під впливом факторів природного середовища проживання людини, а також соціальних, економічних і культурних чинників [38]. Було виділено три види культурних ландшафтів: цілеспрямовано сформовані; ландшафти, що еволюціонували (сільські та історичні індустріальні ландшафти); ландшафти з сильними релігійними, художніми та культурними асоціаціями. Втім, під час номінування культурних ланд-

шафтів до Списку об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ці дефініції використовуються нечасто. До Списку Всесвітньої культурної спадщини увійшло близько 700 культурних об'єктів з 115 країн світу.

В туристичній діяльності використовуються всі види культурних ландшафтів: цілеспрямовано створені ландшафти — це, перш за все, об'єкти ландшафтної архітектури (парки і сади); природно розвинуті ландшафти, природні компоненти яких в результаті тривалих впливів еволюціонували (це залишки древніх міст, курганні комплекси, оазиси стародавніх культурних спільнот); асоціативні ландшафти можуть бути включені в туристичний простір в якості пам'ятних місць, місць творчості, сакральних місцевостей. В асоціативних ландшафтах культурна складова часто представлена не в матеріальній, а в ментальній формі, за асоціацією об'єкта з будь-яким феноменом культури [23, с. 15–25]. У найменуваннях і описах переважно вказуються функції (селітебні, сільськогосподарські, сакральні, садово-паркові, індустріальні та ін.), з якими пов'язані між собою певні культури — етнічні, станові, духовні, господарські та ін. Культурний ландшафт — рамкова конструкція, в якій знайде собі місце будь-який елемент спадщини, тому існує й більш детальний типологічний розподіл, який визначає характер їх використання в минулому і сьогоденні: міські, сільські, сакральні, палацово-паркові, індустріальні, меморіально-асоціативні, етнокультурні ландшафти та ін. [21, с. 12–39].

Як своєрідний аналог культурних ландшафтів М. Є. Кулешова пропонує розглядати категорію культурних просторів в системі нематеріальної світової спадщини [20, с. 111–130], а С. Н. Іконнікова визначає їх як життєву і соціокультурну сферу суспільства, що визначає внутрішній обсяг культурних процесів та тісно взаємодіє з географічним, економічним, політичним, етнічним, інформаційним і лінгвістичним простором [14]. Репрезентація ландшафтного простору виступає як знаково-символічна система кодів культури, крім усього, проблема культурного ландшафту

все активніше вивчається в сполученні з поняттями «культурна традиція» і «культура життєзабезпечення» [18].

Мета дослідження — дослідити та теоретично обґрунтувати використання просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик.

Виклад основного матеріалу. Проблематика збереження культурних ландшафтів, що входять до Списку всесвітньої спадщини, обговорювалися в Білостоці 1999 року, а у 2000 році у Європейській ландшафтній конвенції було зазначено, що під впливом численних культурних практик ландшафти Європи зазнають швидких змін і потребують охорони на всіх рівнях їх прояву. Зокрема, під впливом цих ідей Рада Європейської конференції міністрів регіонального планування в 2003 році підготувала «Європейські рекомендації з виявлення сільської спадщини», які стали поштовхом для розробки національних рекомендацій європейських країн. На сьогоднішній день оцінка національних ландшафтів закінчена в деяких європейських країнах, наприклад у Великобританії, Франції, Литві, а в інших — наближається до завершення.

В передмові до «Європейських рекомендацій...» проголошено, що «і в матеріальному і нематеріальному аспекті сільський світ являє собою скарбницю культурної, природної та ландшафтної спадщини. У пошуках справжності сучасна людина припадає до свого стародавнього коріння і шукає ідентичності в сільському світі... Саме ми несемо відповідальність за цінності минулого, за збереження і пропаганду спадщини як суттєвого чинника в економічному, соціальному і культурному розвитку... Дані «Європейські рекомендації з виявлення сільської спадщини» допомагають відновити рівновагу між міським і сільським середовищем і просувають сільські глобальні ресурси як фактор розвитку» [34].

На думку Ю. А. Веденіна, місто також є культурним ландшафтом, але зразком культурних ландшафтів вважається сільська місцевість. Впровадження в місцеву топоніміку нових назв, пов'язаних з іме-

нами діячів міжнародного і російського комуністичного руху, фактично призвело до втрати зв'язків населених пунктів з природним ландшафтом та їх історією [6, с. 21–37]. Ці втрати особливо великі в разі депопуляції корінного сільськогосподарського населення, коли зникають не тільки нематеріальні культурні цінності, а й матеріальні свідчення культури — сільські садиби, церкви й каплиці, млини, комори й лазні, сільськогосподарські угіддя, кладовища і т. ін.

Особливу роль вчений приділяє інтелектуальній діяльності у формуванні культурних ландшафтів, інформаційній складовій ландшафтів, адже в силу своїх багатокомпонентних взаємозв'язків культурний ландшафт — це феномен творчої діяльності людей, що характеризується різноманітністю видів інформації. Історична пам'ять відбивається в безлічі текстів, носіями яких виступають елементи матеріальної і духовної культури: архітектурні споруди, природно-технічні або природні об'єкти, предмети побуту, різноманітні письмові джерела, в тому числі архівні матеріали, твори мистецтва, література, музика, кіно і театр. Частина історичної пам'яті передається через традиційні технології, фольклор, топоніміку, тобто через «живу» культуру. Особливий внесок в процес інформаційного збагачення культурного ландшафту вносять гуманітарні науки, перш за все археологія та історія, мистецтвознавство та етнографія, культурна та історична географія, соціологія і культурологія.

Важливим напрямком у збереженні історичної пам'яті ландшафту є дбайливе ставлення до історичної функції місця. Найбільш яскраві приклади такого підходу — старі університетські міста Англії Оксфорд і Кембридж, Ватикан як центр католицького світу, історичні квартали Праги, де розташовуються традиційні ресторани й пивниці. Хоча деякі історичні міста і втратили свою історичну місію, але саме ці давні функції є центральним містоутворюючим фактором, що визначає їх сучасне існування як популярних центрів туризму [5]. Вивчення потенціалу історичних місць є важливим аспектом сучасної культуроло-

гії, оскільки саме механізми меморіалізації сприяють збереженню культурних ландшафтів [4, с. 56–68]. При цьому справжність об'єкта може бути збережена лише в контексті його взаємозв'язку з природно-історичним середовищем. Характерним прикладом такого культурного ландшафту, де цей фактор відіграє особливо важливу роль, є Венеція, де намагаються зберегти автентичний вигляд набережних, будівель, каналів, щоб туристи одразу занурилися в особливу атмосферу історичного міста на узбережжі моря.

Культурні ландшафти заповідників і національних парків як особливо охоронювані природні території (ООПТ) служать своєрідним ресурсом і необхідною основою для розвитку сталого і екологічного туризму. Вони створюють сприятливий ґрунт для гармонійного поєднання природоохоронної та освітньої діяльності з можливістю ознайомлення з історико-культурною спадщиною території [2].

Іншою важливою проблемою рекреаційного освоєння простору культурних ландшафтів є витіснення традиційного природокористування, яке в ХХІ столітті набуло загрозливих форм. Парадокс полягає в тому, що основним фактором привабливості регіону для рекреантів і туристів є саме традиційний уклад життя населення, що займається традиційною господарською діяльністю, і, відповідно, традиційний культурний ландшафт. У дослідженні Т. Є. Ісаченко виділяється етнокультурний підхід до збереження традиційних культурних ландшафтів. Простежуючи взаємозв'язок розвитку етнічного туризму і збереження традиційної системи розселення, традиційного природокористування і культурного ландшафту регіонів, проаналізувавши способи організації етнічного туризму в американських і азійських країнах, дослідниця приходить до висновку, що «американська» модель забезпечує збереження традиційної культури та традиційного ландшафту, а «азійська» призводить до деградації традиційної культури та традиційного ландшафту [16, с. 61–68]. Дослідниця відмічає, що організатори етнічного туру гарантують

туристам показ традиційних житлових і господарських будівель, що властиві культурним ландшафтам даної спільноти, участь в традиційних святах і обрядах, які проводяться місцевими жителями, одягненими в національний одяг, дегустацію страв місцевої кухні і покупку унікальної сувенірної продукції. На практиці це проявляється у відвідуванні етнографічних музеїв чи музеїв-заповідників, в яких зібрані зразки традиційної культури та побуту різних етнічних груп, та участю в театралізованих виставах, що розігруються запрошеними артистами.

Концепції зв'язку ландшафтів з природно-культурною спадщиною розробляються й іншими російськими вченими. В. Н. Калуцков розглядає культурні ландшафти, зокрема історичні та міські ландшафти, як мережу культурних об'єктів, розташованих на природній основі, і відзначає, що процес розвитку інноваційних і традиційних культурних ландшафтів проявляється в конкретних його типах — топосах, які володіють територіальними, візуальними, семантичними й іншими властивостями [19]. О. А. Лавренова у культурному ландшафті вбачає цілісну і територіально-локалізовану сукупність природних і соціокультурних явищ, що виникають в процесі життєдіяльності культури, і вважає, що при відборі культурних ландшафтів повинні враховуватися значення ландшафту як частини видатного світового надбання та його здатність ілюструвати виразні культурні елементи певного геокультурного регіону [24].

До теми геокультурного образу ландшафту як системи яскравих і масштабних геопросторових знаків, символів, характеристик, що описує особливості розвитку і функціонування тих чи інших культур в локальному і глобальному контексті, звертається Д. Н. Замятін, який головну увагу приділяє регіональній (просторовій) ідентичності, концепту генія місця, ландшафтній міфології [13]. Отже, культурний ландшафт все частіше стає об'єктом соціокультурних досліджень, а предметне поле сучасної культурної географії зміщується в бік сфери культурології. Втім, як відзначає

П. С. Ширінкін, концепція культурного ландшафту сьогодні активно розвивається не тільки в географії і культурології, а й в прикладних напрямках туристської науки, оскільки культурний ландшафт є своєрідною квінтесенцією образів і інтересу туристів до конкретної території [32, с. 99–107].

Виділяючи особливості культурних ландшафтів в масовій культурі, В. Л. Каганський наголошує, що це суцільна багатошарова тканина, яка сполучає культурні і природні компоненти за допомогою сакралізованих об'єктів, місць проживання культурних героїв, дії художніх творів і міфів з нечітко окресленими межами, орієнтованих на рекреаційну діяльність [17].

Ідея ідентифікації ландшафту за допомогою культурно-дослідних практик подорожі по різноманітних місцях, насичених культурно-історичним змістом, найповніше відповідає концепції культурного туризму. Втім, якість туристського сприйняття залежить від стану збереження культурних ландшафтів як носіїв історичної пам'яті, а туристська індустрія нерідко відповідає за погіршення стану пам'яток. Тому основна проблема культурного туризму полягає в тому, щоб об'єднати дві протилежні, на перший погляд, тенденції — збереження об'єктів спадщини та розвиток туризму — таким чином, щоб вони не суперечили, а доповнювали одна одну. Концепція культурного ландшафту в аспекті спадщини повинна розвиватися в концепцію зонування всієї території та надання культурним ландшафтам статусу музеїв-заповідників, музеїв-садиб або національних парків [22, с. 115–134]. Високий ступінь збереження історико-культурної спадщини визначає привабливість традиційних культурних ландшафтів, які значно частіше бувають гармонійними, ніж інноваційні, тому мають визначальний вплив на розвиток туристичної та рекреаційної діяльності. Проте, в останні десятиліття на стику урбаністики, культурології та соціології відбувається переосмислення культурного простору урбанізованих ландшафтів (наприклад, міських територій) з метою насичення їх новим і унікальним символічним змістом,

що дозволяє привертати увагу туристів. Це вимагає залучення в туристичну діяльність людей, що володіють навичками креативного мислення, здатні бачити унікальне в повсякденному, стимулювати формування творчих мереж і креативного середовища місця [15, с. 40–43].

Сучасний розвиток туристичної галузі проходить через етап трансформації мотивів, потреб і запитів туристів. Сьогодні особливе значення мають сталкерські тури, подорожі до закинутих садиб, промислових інфраструктурних об'єктів і так званих «мертвих» міст. В цьому контексті тури в Чорнобиль, де можна оглянути типові природні поліські ландшафти та ландшафти індустріальної «совкової» урбаністики, становлять особливий інтерес для іноземних туристів.

Індустріальна цивілізація залишила по собі розмаїття культур, архітектурних стилів і, відповідно, урбанізованих, промислових, гірничо-промислових ландшафтів, які тим чи іншим чином осмислені та інтегровані у культурні ландшафти [29]. Ці ландшафти складають сукупність науково-технічних досягнень і їх територіальної організації, містобудівних знахідок і архітектурних прорахунків при спорудженні заводів, фабрик і шахт, тобто всього того, що можна назвати індустріальною культурною спадщиною.

Національна (природна, історична, культурна, індустріальна тощо) спадщина України настільки масштабна, багатоаспектна й складна, що посправжньому усвідомлювати, вивчати й описувати її почали лише наприкінці ХХ — на початку ХХІ сторіччя. Опис та більш детальні дослідження об'єктів національної спадщини, вважають українські вчені Г. І. Денисик та В. В. Бондар, краще починати на локальному та регіональному рівнях, адже кожен регіон має неповторні культурні ландшафти [11, с. 184–192]. Зокрема, приміська зона Вінниці має чималу групу об'єктів національної спадщини, що належать до етноландшафтів. Ці селитебні, фортифікаційні та сакрально-тафальні ландшафтні комплекси, що формувалися впродовж сторіч, надають характерного образу ландшафту, у якому натуральні компо-

ненти поступово насичувалися етнокультурними [8]. Структурною ознакою етнокультурного ландшафту містечок Поділля є взаємні просторові співвідношення селитебних кварталів за національною ознакою, що має неабияке значення у формуванні сучасного «образу» і останніми роками використовується для формування іміджу області як туристичного краю.

Творення культурного простору для туристичної діяльності є одним з аспектів культурної місії туризму, вважає українська дослідниця Г. А. Гарбар. Адже будь-які туристські ініціативи неодмінно пов'язані з творенням зон відпочинку або ж їх облагороджуванням, модернізацією, формуванням цивілізованої інфраструктури тощо [9, с. 140–148]. Туризм як культурна практика у межах гострих трансформацій сьогодення — це культурні цінності, які виробляються в конкретних реаліях масової культури.

Особлива роль щодо дослідження та теоретичного обґрунтування з використанням просторової структури культурних ландшафтів для туристичних практик належить кафедрі артменеджменту та івент-технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв при впровадженні у навчальний процес навчальної дисципліни «Продюсування міст і культурний туризм».

Висновки. Культурний ландшафт є необхідним туристичним ресурсом для розвитку туристично-рекреаційної діяльності, оскільки створює сприятливу основу для пізнання та репрезентації території. У рекреації та туризмі ландшафт можна розглядати як природно-антропогенне середовище, в якому відбуваються рекреаційно-туристичні процеси, та привабливі території з туристичними атракціями [10, с. 12–15]. На його формуванні відбилися особливості господарської діяльності території, її природа та культура, етнічні, духовні та сакральні особливості. Ноосферологічний підхід до культурних ландшафтів як сформованих людською культурою пейзажів, в яких закарбовані їхні найсуттєвіші ознаки [25, с. 135–137], притаманний й дослідженням сакрально-географічних об'єктів і явищ [27].

Література

1. Абаджи О. В. Некоторые аспекты культурологического потенциала понятия «культурный ландшафт» // Евразийский Союз Ученых. 2014. № 5–2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-kulturologicheskogo-potentsiala-ponyatiya-kulturnyy-landshaft> (дата обращения: 19.01.2020).
2. Арсеньева Е. И. Культурные ландшафты Русского Севера и возможности развития эколого-культурного туризма: на примере Кенозерского национального парка: дис. ... канд. культурологии: 24.00.01. Саратов, 2008. 181 с.
3. Бурдые П. Социология социального пространства / пер. с фр.; отв. ред. перевода Н. А. Шматко. Москва: Институт экспериментальной социологии; Санкт-Петербург: Алетей, 2007. 288 с.
4. Васильев А. Мемориализация и забвение как механизмы производства культурного единства и разнообразия // Фундаментальные проблемы культурологии: сб. ст. по материалам конгресса / отв. ред. Д. Л. Спивак. Москва: Новый хронограф: Эйдос, 2009. Т. 6: Культурное наследие: От прошлого к будущему. С. 56–68.
5. Веденин Ю. А. География наследия. Территориальные подходы к изучению и сохранению наследия. Москва: Новый Хронограф, 2018. 472 с.
6. Веденин Ю. А. Культурный ландшафт как хранитель памяти ойкумены // Человек: Образ и сущность. Гуманитарные аспекты. 2019. № 1 (36). С. 21–37.
7. Веденин Ю. А., Кулешова М. Е. Культурный ландшафт как объект наследия. Москва: Институт Наследия; Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2004. 620 с.
8. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: монографія. Вінниця: ТОВ Вінницька міська друкарня, 2013. 464 с.
9. Гарбар Г. А. Культурний туризм в контексті масової культури // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. № 56. С. 140–148.
10. Гранкіна В. І., Медвідь А. І. Поняття культурного ландшафту // Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. / ред. кол.: Т. Д. Щербан (гол.) та ін. Мукачєво: РВВ МДУ, 2018. С. 12–15.
11. Денисик Г. І., Бондар В. В. Об'єкти національної спадщини в структурі сучасних ландшафтів України // Індустріальна спадщина в культурі і ландшафті: матеріали III Міжнар. наук. конф. (м. Кривий Ріг, 1–4 жовтня 2008 р.): у 2 ч. / редкол.: В. А. Казаков (відп. ред.) та ін. Ч. 1. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. С. 184–192.
12. Жизнь и таинственная смерть Людвига II Баварского. URL: <http://www.partner-inform.de/partner/detail/2015/9/230/7603/zhizn-i-tainstvennaja-smert-ljudviga-ii-bavarskogo> (дата обращения: 14.11.2019).
13. Замятин Д. Н. Культура и пространство. Моделирование географических образов. Москва: Знак, 2006. 488 с.
14. Иконникова С. Н. История культурологических теорий: культурное пространство как ценность и национальное достояние. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 474 с.
15. Ильин В. И. Прошлое места как ресурс современного брендинга // Брендинг малых и средних городов России: опыт, проблемы, перспективы: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Екатеринбург, 24 апреля 2015 г.) / ред. А. М. Бритвин. Екатеринбург: Уральский университет, 2015. С. 40–43.
16. Исаченко Т. Е. Этнический туризм как фактор деградации и сохранения традиционного культурного ландшафта // Современные проблемы сервиса и туризма. 2014. № 1. С. 61–68.
17. Каганский В. А. Пространственные закономерности культурного ландшафта современной России: автореф. дис. ... докт. геогр. наук: спец. 25.00.23, 25.00.24. Москва: Институт географии РАН, 2012. 40 с.

18. Калинина Г. Н., Тикунова С. В. Культурный ландшафт как сфера пространственных представлений и кодов культуры // Наука. Искусство. Культура. 2016. № 3 (11). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-landshaft-kak-sfera-prostranstvennyh-predstavleniy-i-kodov-kultury> (дата обращения: 19.01.2020).
19. Калущков В. Н. Ландшафт в культурной географии. Москва: Новый хронограф, 2008. 320 с.
20. Кулешова М. Е. Культурные ландшафты, их место в списке Всемирного наследия и перспективы Российского представительства // Наследие и современность = HeritageandModernTimes. 2018. № 1 (4). С. 111–130.
21. Кулешова М. Е. Культурный ландшафт как наследие. Общие представления, актуализация ценности, исследовательские подходы // Сельские культурные ландшафты: рекомендации по сохранению и использованию. Москва: Эко Центр «Заповедники», 2013. С. 12–39.
22. Кусков А. С. Культурные ландшафты и туризм: эволюция концепций и представлений, пространство взаимодействия // География и туризм: сб. научн. трудов. Пермь: ПГУ, 2006. С. 115–134.
23. Кусков А. С., Арсеньева Е. И. Культурный ландшафт как ресурс для развития регулируемого туризма: современные представления и подходы к типологии // Устойчивое развитие туризма: направления, тенденции, технологии: сб. материалов междунар. научн.-практ. конф. Улан-Удэ: БИП, 2005. С. 15–25.
24. Лавренова О. А. Пространства и смыслы: Семантика культурного ландшафта. Москва: Институт Наследия, 2010. 330 с.
25. Любичева О. О. Культурологічний підхід в географії і ландшафт як індикатор культури // Людина в ландшафті ХХІ століття: гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. Київ, 1998. С. 135–137.
26. Отнюкова М. С. Конструирование достопримечательностей туризма: социологический анализ зарубежного и отечественного опыта // Города региона: культурно-символическое наследие как гуманитарный ресурс будущего: материалы науч.-практ. конф. Саратов, 2003. С. 203–206.
27. Пашенко В. М. Методологія постнекласичного ландшафтознавства: монографія. Київ, 1999. 284 с.
28. Плещенко В. И. О положительных экстерналиях иррациональных проектов: дворцы и замки короля Людвига II Баварского // Культурологический журнал. 2018. № 2 (32). URL: <http://cr-journal.mts/journals/442.html&jid=35> (дата обращения: 17.08.2018).
29. Тютюнник Ю. Г. Онослєживание ландшафта. Киев: Издательско-печатный комплекс Университета «Украина», 2010. 212 с.
30. Урри Дж. Мобильности / пер. с англ. А. В. Лазарева, вступ. статья А. В. Харламова. Москва: Практика, 2012. 576 с.
31. Черняева Т. И., Шаркова Г. Н. Туризм: производство мест или производство неравенств // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. 2007. № 4. С. 36–46.
32. Ширинкин П. С. Проблемы и перспективы вовлечения символических ресурсов в сферу туризма (на примере Пермского края) // Современные проблемы сервиса и туризма. 2016. № 3. С. 99–107.
33. Cosgrove D. E. Social Formation and Symbolic Landscape. Madison: The Univ. of Wisconsin Press, 1998. 332 p.
34. European Rural Heritage. Observation Guide. CEMAT. 2003. 99 p. URL: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/CEMAT/VersionGuide/> (last accessed: 06.05.2020).
35. Fowler P. J. World Heritage Cultural Landscapes 1992–2002 // World Heritage Papers 6. UNESCO World Heritage Center, 2003. 140 p.
36. Integrating Ecology and Economics in Whistler's Shifting Landscape. Whistler Museum and Archives. 2006. 16 p.
37. MacCannell D. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Setting // American Journal of Sociology. 1973. 79 (3). P. 589–603.

38. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO, WHC. 1999. № 99/2. URL: <https://whc.unesco.org/archive/opguide97-99changes.pdf>. (last accessed: 29.10.2020)
39. Urry J. Consuming Places. London: Routledge, 1995. 264 p.

References

1. Abadzhi O. V. Nekotoryie aspekty kulturologicheskogo potentsiala ponyatiya «kulturnyy landshaft» // Evraziyskiy Soyuz Uchenyih. 2014. # 5–2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-aspekty-kulturologicheskogo-potentsiala-ponyatiya-kulturnyy-landshaft> (last accessed: 19.01.2020).
2. Arseneva E. I. Kulturnye landshafty Russkogo Severa i vozmozhnosti razvitiya ekologo-kulturnogo turizma: na primere Kenozerskogo natsionalnogo parka: dis. ... kand. kulturologii: 24.00.01. Saratov, 2008. 181 s.
3. Burde P. Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva / per. s fr.; otv. red. perevoda N. A. Shmatko. Moskva: Institut eksperimentalnoy sotsiologii; Sankt-Peterburg: Aleteya, 2007. 288 s.
4. Vasilev A. Memorializatsiya i zabvenie kak mehanizmy proizvodstva kulturnogo edinstva i raznoobraziya // Fundamentalnyie problemy kulturologii: sb. st. po materialam kongressa / otv. red. D. L. Spivak. Moskva: Novyy hronograf: Eydos, 2009. T. 6: Kulturnoe nasledie: Ot proshlogo k buduschemu. S. 56–68.
5. Vedenin Yu. A. Geografiya naslediya. Territorialnyie podhody k izucheniyu i sohranenyiu naslediya. Moskva: Novyy Hronograf, 2018. 472 s.
6. Vedenin Yu. A. Kulturnyy landshaft kak hranitel pamyati oykumeny // Chelovek: Obraz i suschnost. Gumanitarnyye aspekty. 2019. # 1 (36). S. 21–37.
7. Vedenin Yu. A., Kuleshova M. E. Kulturnyy landshaft kak ob'ekt naslediya. Moskva: Institut Naslediya; Sankt-Peterburg: Dmitriy Bulanin, 2004. 620 s.
8. Volov'k V. M. Etnokul'turni landshafty: regional'ni struktury i pry'rodokory'stuvannya: monografiya. Vinny'cya: TOV Vinny'cz'ka mis'ka drukarnya, 2013. 464 s.
9. Garbar G. A. Kul'turny'j tury'zm v konteksti masovoy kul'tury // Gumanitarny'j visny'k Zaporiz'koy derzhavnoy inzhenernoy akademiyi. 2014. # 56. S. 140–148.
10. Grankina V. I., Medvid' L. I. Ponyattya kul'turnogo landshaftu // Mizhnarodny'j ta nacional'ny'j dosvid suspil'no-geografichnogo rozvy'tku tury'st'chnoy galuzi v umovax yevrointegratsiyi: tezy' dopovidej Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / red. kol.: T. D. Shherban (gol.) ta in. Mukachevo: RVV MDU, 2018. S. 12–15.
11. Deny'sy'k G. I., Bondar V. V. Ob'yekty' nacional'noy spadshhy'ny' v strukturi suchasny'x landshaftiv Ukrainy' // Industrial'na spadshhy'na v kul'turi i landshafti: materialy' III Mizhnar. nauk. konf. (m. Kry'vy'j Rig, 1–4 zhovtnya 2008 r.): u 2 ch. / redkol.: V. L. Kazakov (vidp. red.) ta in. Ch. 1. Kry'vy'j Rig: Vy'davny'chy'j dim, 2008. S. 184–192.
12. Zhizn i tainstvennaya smert Lyudviga II Bavarskogo. URL: <http://www.partner-inform.de/partner/detail/2015/9/230/7603/zhizn-i-tainstvennaya-smert-ljudviga-ii-bavarskogo> (last accessed: 14.11.2019).
13. Zamyatin D. N. Kultura i prostranstvo. Modelirovanie geograficheskikh obrazov. Moskva: Znak, 2006. 488 s.
14. Ikonnikova S. N. Istoriya kulturologicheskikh teoryi: kulturnoe prostranstvo kak tsennost i natsionalnoe dostoyanie. Sankt-Peterburg: Piter, 2005. 474 s.
15. Ilin V. I. Proshloe mesta kak resurs sovremennoho brendinga // Brending malyyh i srednykh gorodov Rossii: opyt, problemy, perspektivy: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (g. Ekaterinburg, 24 aprelya 2015 g.) / red. A. M. Britvin. Ekaterinburg: Uralskiy universitet, 2015. S. 40–43.
16. Isachenko T. E. Etnicheskiy turizm kak faktor degradatsii i sohraneniya traditsionnogo kulturnogo landshafta // Sovremennyye problemy servisa i turizma. 2014. # 1. S. 61–68.

17. Kaganskiy V. L. Prostranstvennyie zakonomernosti kulturnogo landshafta sovremennoy Rossii: avtoref. dis. ... dokt. geogr. nauk: spets. 25.00.23, 25.00.24. Moskva: Institut geografii RAN, 2012. 40 s.
18. Kalinina G. N., Tikunova S. V. Kulturniy landshaft kak sfera prostranstvennyih predstavleniy i kodov kulturyi // Nauka. Iskusstvo. Kultura. 2016. # 3 (11). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnyy-landshaft-kak-sfera-prostranstvennyh-predstavleniy-i-kodov-kulturyi> (last accessed: 19.01.2020).
19. Kalutskov V. N. Landshaft v kulturnoy geografii. Moskva: Novyyi yronograf, 2008. 320 s.
20. Kuleshova M. E. Kulturnye landshafty, ih mesto v spiske Vsemirnogo naslediya i perspektivy Rossiyskogo predstavitelstva // Nasledie i sovremennost = HeritageandModernTimes. 2018. # 1 (4). S. 111–130.
21. Kuleshova M. E. Kulturniy landshaft kak nasledie. Obschie predstavleniya, aktualizatsiya tsennosti, issledovatel'skie podhody // Selskie kulturnye landshafty: rekomendatsii po sohraneniyu i ispolzovaniyu. Moskva: Eko Tsentr «Zapovedniki», 2013. S. 12–39.
22. Kuskov A. S. Kulturnye landshafty i turizm: evolyutsiya kontseptsii i predstavleniy, prostranstvo vzaimodeystviya // Geografiya i turizm: sb. nauchn. trudov. Perm: PGU, 2006. S. 115–134.
23. Kuskov A. S., Arseneva E. I. Kulturniy landshaft kak resurs dlya razvitiya reguliruемого turizma: sovremennye predstavleniya i podhody k tipologii // Ustoychivoe razvitie turizma: napravleniya, tendentsii, tehnologii: sb. materialov mezhdunar. nauchn.-prakt. konf. Ulan-Ude: BIP, 2005. S. 15–25.
24. Lavrenova O. A. Prostranstva i smysly: Semantika kulturnogo landshafta. Moskva: Institut Naslediya, 2010. 330 s.
25. Lyubiceva O. O. Kul' turologichny' j pidxid v geografii i landshaft yak indy`kator kul`tury` // Lyudy` na v landshafti XXI stolittya: gumanizatsiya geografii. Problemy` postneklasy` chny`x metodologij. Ky`yiv, 1998. S. 135–137.
26. Otnyukova M. S. Konstruirovaniye dostoprimechatelnostey turizma: sotsiologicheskii analiz zarubezhnogo i otechestvennogo opyta // Goroda regiona: kulturno-simvolicheskoe nasledie kak gumanitarnyy resurs budushchego: materialy nauch.-prakt. konf. Saratov, 2003. S. 203–206.
27. Pashhenko V. M. Metodologiya postneklasy`chnogo landshaftoznavstva: monografiya. Ky`yiv, 1999. 284 s.
28. Pleschenko V. I. O polozhitelnyih eksternalnyih irratsionalnyih proektov: dvortsyi i zamki korolya Lyudviga II Bavarskogo // Kulturologicheskii zhurnal. 2018. # 2 (32). URL: <http://cr-journalm/ms/journals/442.html&jjd=35> (last accessed: 17.08.2018).
29. Tyutyunnik Yu. G. Onaslezhivaniye landshafta. Kiev: Izdatel'sko-pechatnyiy kompleks Universiteta «Ukraina», 2010. 212 s.
30. Urri Dzh. Mobilnosti / per. s angl. A. V. Lazareva, vstup. statya A. V. Harlamova. Moskva: Praksi, 2012. 576 s.
31. Chernyaeva T. I., Sharkova G. N. Turizm: proizvodstvo mest ili proizvodstvo neravenstv // Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 18. Sotsiologiya i politologiya. 2007. # 4. S. 36–46.
32. Shirinkin P. S. Problemy i perspektivy вовлечeniya simvolicheskikh resursov v sferu turizma (na primere Permskogo kraya) // Sovremennyye problemy servisa i turizma. 2016. # 3. S. 99–107.
33. Cosgrove D. E. Social Formation and Symbolic Landscape. Madison: The Univ. of Wisconsin in Press, 1998. 332 p.
34. European Rural Heritage. Observation Guide. CEMAT. 2003. 99 p. URL: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/CEMAT/VersionGuide/> (last accessed: 06.05.2020).
35. Fowler P. J. World Heritage Cultural Landscapes 1992–2002 // World Heritage Papers 6. UNESCO World Heritage Center, 2003. 140 p.
36. Integrating Ecology and Economics in Whistler's Shifting Landscape. Whistler Museum and Archives. 2006. 16 p.
37. MacCannell D. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Setting // American Journal of Sociology. 1973. 79 (3). P. 589–603.
38. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO, WHC. 1999. № 99/2. URL: <https://whc.unesco.org/archive/opguide97-99changes.pdf>. (last accessed: 29.10.2020)
39. Urry J. Consuming Places. London: Routledge, 1995. 264 p.

*Дычковский С. И. Использование пространственной структуры культурных ландшафтов
для туристических практик*

Аннотация. В статье рассмотрены и проанализированы практики использования пространственной структуры культурных ландшафтов для туристических практик. Освещен ряд украинских и зарубежных туристических практик, которые позволяют моделировать культурные творческие пространства, а также решать проблемы, связанные с современной трансформацией среды обитания локальных сообществ — носителей культурных ценностей. Сделан вывод, что культурный ландшафт необходим для развития туристско-рекреационной деятельности. Культурный ландшафт создает благоприятную основу для познания и репрезентации территории. В рекреации и туризме ландшафт можно рассматривать как природно-антропогенную среду, в которой происходят рекреационно-туристические процессы, так и как привлекательные территории с туристическими достопримечательностями. На формировании культурного ландшафта отражаются особенности хозяйственной деятельности территории, ее природа и культура, этнические, духовные и сакральные особенности. Проанализирован подход к культурным ландшафтам как к сложившимся пейзажам, в которых запечатлены их существенные признаки, который присущ и исследованиям сакрально-географических объектов и явлений.

Исследовано и теоретически обосновано использование пространственной структуры культурных ландшафтов для туристических практик.

Обосновано, что культурный ландшафт представляет самостоятельную пространственно-территориальную единицу, в рамках которой природное и культурное наследие обогащают друг друга. Культурное пространство становится гармоничным, уникальным и привлекательным как для граждан страны, так и для иностранных туристов.

Доказано, что использование пространственной структуры культурных ландшафтов тесно связано с историко-культурным наследием и уникальной культурой местных общин, которые передаются из поколения в поколение в виде обычаев, обрядов, народных праздников и традиционных форм хозяйствования. Это открывает большие возможности для развития новых направлений туризма, позволяет моделировать культурные творческие пространства, а также решать проблемы, связанные с современной трансформацией среды обитания локальных сообществ — носителей культурных ценностей.

Ключевые слова: культурные ландшафты, туристические практики, культурные традиции, культурный туризм.

Dychkovskyy S. I. Using spatial structure cultural landscapes for tourist practices

Abstract. The practice of using the spatial structure of cultural landscapes for tourist practices is considered and analyzed. A number of both Ukrainian and foreign tourist practices are covered, which allow to model creative cultural spaces, as well as to solve problems related to the modern transformation of the living environment of local communities — carriers of cultural values.

It is determined that the cultural landscape is a necessary tourist resource for the development of tourist and recreational activities. The cultural landscape creates a favorable basis for knowledge and representation of the territory. In recreation and tourism, the landscape can be considered as a natural and anthropogenic environment in which recreational and tourist processes take place and attractive areas with tourist attractions. The formation of the cultural landscape reflected the peculiarities of the economic activity of the territory, its nature and culture, ethnic, spiritual and sacred features. It is analyzed that the approach to cultural landscapes, as landscapes formed by human culture, in which their most essential features are engraved, is inherent in the study of sacred geographical objects and phenomena.

The use of the spatial structure of cultural landscapes for tourist practices is investigated and theoretically substantiated.

It is substantiated that the cultural landscape is an independent spatial-territorial unit, within which the natural and cultural heritage enrich each other. The surrounding cultural space becomes harmonious, unique and attractive for both citizens and foreign tourists.

It is proved that the use of the spatial structure of cultural landscapes is closely related to the historical and cultural heritage and unique culture of local communities, passed down from generation to generation in the form of customs, rituals, folk festivals and traditional forms of management., allow to model creative cultural spaces, and also to solve the problems connected with modern transformation of an environment of local communities — carriers of cultural values.

Keywords: cultural landscapes, tourist practices, cultural traditions, cultural tourism.